

Ranko Starac

CRKVICA SV. JURJA NA "GRADINI" IZMEĐU SELCA I BRIBIRA

IZVJEŠTAJ O REZULTATIMA
ISTRAŽNO-KONZERVATORSKIH RADOVA

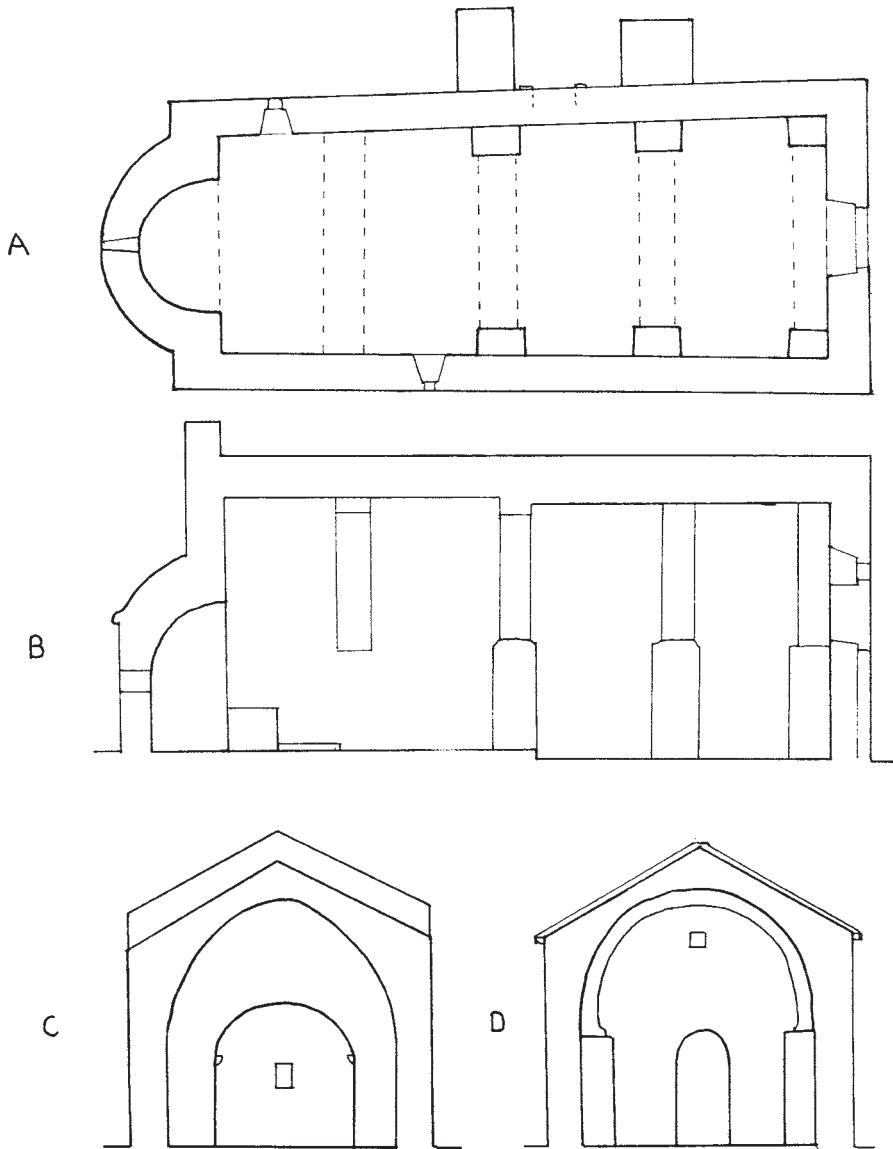
Crkvice Sv. Jurja na «Gradini» pripada rijetko očuvanim spomenicima ruralnog sakralnog graditeljstva srednjovjekovnog doba u Vinodolu. Smještena je na vrhu istaknutog brijega s kojeg se pruža panoramski pogled na obale primorja i susjednog otoka Krka, kao i na jugoistočni dio vinodolske kotline s povijesnim središtem – Bribirom. Crkvice je izgrađena u sjevernom kutu najvišeg dijela brijega omeđenog ostatcima prapovijesnog suhozidnog bedema., pročeljem okrenutim k moru (zapadu), a začeljem prema Bribiru. Tijekom svog postojanja crkvice je više puta obnovljena i pregrađivana, što je dijelom uočeno i tijekom istražno-konzervatorskih radova na obnovi između 1995. i 1997. godine. Crkvice je bila obnovljena i u 19. stoljeću, te prilično radikalno tijekom 30-ih godina dvadesetog stoljeća. Tijekom međuratne obnove u skladu s «pomodarskim» korištenjem cementa spomenik je temeljito ožbukana ružnim mortom iznutra i izvana, pa su stradali zbog otucanja svi stariji slojevi vapnenih premaza.¹ Crkvice je tada dobila betonski krov, odnosno cementna ploča položena je direktno na kameni svod građevine. Umjesto zvonika tipa preslice na pročelju je postavljen i betonski križ. Objekt je nastradao za jednog topničkog napada njemačke vojske u Drugom svjetskom ratu (tada je granata oštetila i crkvicu Sv. Antuna u Bribiru), dobivši dva direktna pogotka južni bočni zid. Srećom, zbog solidne konstrukcije svodova objekt nije teže stradao. Desetljećima nakon rata i ovaj sakralni spomenik bio je napušten i izložen devastaciji. Svoju stražarsko-nad-

¹ Radmila Matejčić, Sakralna i profana arhitektura na području stare župe Vinodol, Vinodolski zbornik 5, Crikvenica 1988.

zornu ulogu crkvice je odigrala i tijekom Domovinskog rata, služeći kao zaklon našim braniteljima. Uz samo začelje crkvice, na priklesanoj litici nedaleko ruba krševitog brijega nalazi se uklesan znak granične točke, odnosno razgraničenja katastarskih posjeda iz polovice 19. stoljeća, po kojemu strmi obronak brijega okrenut vinodolskoj kotlini pripada Bribiru, a vršni zaravanak i blaži obronci okrenuti moru pripadaju Selcu. Ova razdioba slijedi činjenično stanje o urbanističkom i populacijskom rastu priobalnih naselja u 19. stoljeću, iako je od starine ovaj položaj logično pripadao župi Bribir. Danas ovdje vlada pomalo kontradiktorno stanje, po kojemu zemljište pripada k.o. Selce, a crkvice župi Bribir.

Ovo je jednostavna jednobrodna, vrlo izduljena građevina, vanjske širine 5,40 do 5,80 m, ukupne dužine 14 metara, s istaknutom, polukružno opisanom apsidom.² Zidovi crkve postavljeni su direktno na poravnatu liticu, bez temelja. Pod crkve podijeljen je niskom stepenicom u dva dijela, niže položena podna ploha nalazi se u prednjem dijelu crkve, a više položena podnica u začeljnom dijelu. Ovo povišenje podnice (uzrokovano nagibom terena) popraćeno je nad stepenicom i povišenim tjemonom svoda začeljnog dijela crkve. Istaknuto polukružno tijelo začelja zidano je vrlo pravilnog klesanog, u vodoravne redove složenog kamena. Svodna polukalota začelja zatečena je pod debelom betonskom glazurom. Nakon otucanja betonskog pokrova otkriven je dobro očuvan pokrov od stepenasto nanizanih redova tanjeg lomljenog kamena. Zatečeni kameni pokrov (kamenim škrlama bila su prekrivena začelja crkvice Sv. Jeronima kod Podgori, Sv. Marije Magdalene na Duješinu, Sv. Kuzme nad vreloom Ivanj, Sv. Mikule u Novom ili Sv. Marka u Polju) fugiran je i premazan mortom. Začeljni zid crkve naknadno je povišen nad linijom krovišta, zbog zaštite nizova kupa uz rub okrenut sjeveroistočnom vjetru. Izvorno je krovište bilo prekriveno kupom kanalicom uronjenom u mort koji je prekrivao sloj rastresite podloge načinjene od mješavine morta i drobljena crijepa, koja je natkrivala bačvasti, odnosno šiljasto bačvasti kameni osnov svodne konstrukcije. Pročeljni zid crkve zidan je od prilično loše klesanog i sleganog kockastog kamena, uz obilatu uporabu žučkastog morta. Na prvi pogled jasna je razlika u načinu gradnje pročelja i začelja. Posebno je istaknuta razlika gradnje spomenutih zidova u odnosu na tehniku gradnje pobočnih zidova. Oni su zidani od lomljenog vapnenca sleganog bez ikakva reda, uz obilnu uporabu prilično prhkog morta načinjenog od morskog šljunka, vapna i drobljenih komadića opeka. Nakon otucanja vanjskog cementnog šprica na objektu, uočili smo jasno vidljive reške u strukturi зида, koje nam ukazuju na činjenicu da su pročeljni i začeljni zid crkve naknadno sazidani, odnosno oni su plod dviju kasnijih srednjovjekovnih rekonstrukcija

² R. Starac, Nav. djelo u bilj. 14

- A · TLOCRT CRKVICE
- B · UZDUŽNI PRESJEK
- C · POPREČNI PRESJEK
- D · POPREČNI PRESJEK

SV. JURAJ NA "GRADINI"

Tlocrt i presjeci crkvice Sv. Jurja na «Gradini»

izvorno pačetvorinastog objekta. Ulazni okvir vratnica nastao je istodobno kada i pročelje, ima polukružan nadvoj «romaničkog» tipa. Nad ulazom nalazi se mali pravokutni svjetlarnik. Prigodom skidanja žbuke otkriveni su na zidu pročelja naknadno zazidani vrlo uski pravokutni otvori, usmjereni u različitim pravcima prema moru. Ovakva «virila» (postoje četiri otvora koja su mogla koristiti i za uglavljivanje skele) posjeduje i ostatak pročelja crkvice Sv. Vida kod Bribira. Preostali prozorski otvori su recentnog porijekla i malih dimenzija, jedino je uski pukotinski prorez u osi začelja crkve izvorno očuvan otvor, koji je postavljen s malim otklonom u pravcu juga od osi crkve, zbog usmjeravanja zrake sunčeve svjetlosti prema prezbiteriju u dan svetkovanja zaštitnika crkve. U zoni oštećenja zida udarom granate uočen je ostatak segmenta lučnog nadvoja prozorskog otvora, prezidanog u kasnijim pregradnjama. Isti bočni zid pridržavaju dva koso postavljena kontrafora, izgrađena za neke kasnije obnove (krajem srednjeg vijeka). Jedan od ovih masivnih podupirača dijelom se oslanja na kameni okvir zazidanih vratiju. Ovaj portal ima klesane okvire vratnica posve različite od okvira ulaznih vratiju pročelja. Uskoća prolaza i od dva segmenta složen polukružni nadvoj vrlo je sličan konstrukciji ranoromaničkog ulaza (također naknadno zazidanog) nedavno porušene crkve Sv. Stjepana u Ledenicama. Isti otvor s nutarnje strane objekta uopće nije vidljiv, u nekoj radikalnoj pregradnji nutarnja ploha južnog zida jednostavno je presložena, a u zoni nekadašnjih vratiju izgrađena je plitka pravokutna niša, vjerojatno za smještaj malog drvenog retable pobočnog oltara.

Već spomenutu svodnu konstrukciju podupiru četiri pravokutne zidane i ožbukane pojasnice. Pojasnica koja podupire šiljasto-bačvasti svod nad začelnom polovicom crkve izranja iz vertikalna pobočnih zidova, dok su ostale tri pojasnice oslonjene na tri para masivnih zidanih i ožbukanih pilona. Piloni su zidani od krupnog lomljenog kamena, izvorno su bili ožbukani posve bijelim vapnenim mortom. Dva para središnjih pilona masivnije su konstrukcije od para prizidanih pilona u samom kutu uz nutarnje lice pročelja. Istraživanjem zidnih struktura ustanovili smo različit sastav vezivnog morta pobočnog ziđa crkve od veziva pilona unutar crkve. Ovi stupovi zapravo su naknadno prigradeni uz nutarnji plašt građevine. Svodne pak pojasnice mnogo su uže od pilona, one pripadaju razdobljima obnova svodova. Zašiljeni svod nad začeljom, povišenom polovicom crkve ima «gotičke» proporcije, dok zaobljeniji, gotovo bačvasti svod prednjeg dijela crkve možemo pripisati nešto starijem, ranoromaničkom ili romaničkom stilu gradnje 12. ili 13. stoljeća. Masivni pravokutni polustupovi (piloni) jedini su trag obnove zdanja iz predromaničkog razdoblja (9. – 11. stoljeća). Tada je postojeća pravokutna građevina (ranokršćanska kapela ili vojna *specula*) izgrađena za Justinijanove rekonkviste polovicom 6. stoljeća bila obnovljena i iznutra ojačana ubačenim pilonima zbog izgradnje bačvastog, vrlo teškog kamenog svoda, što je tip intervencije poznat u brojnim slučajevima pregradnji malih ra-

nokršćanskih zdanja u ruralnim područjima Dalmacije unutar starohrvatskog, odnosno predromaničkog razdoblja.³

Arheološkim sondiranjima obuhvaćen je mali dio partera crkve unutar samog svetišta. Prednji dio poda crkve nije diran, očuvano je u potpunosti staro opločenje od nepravilnih kamenih ploča. Baza oltarne menze u prošlosti je naknadno proširivana. Ploča oltarnog stola nije pronađena na svom mjestu, bila je odavna razbijena od lopova koji su razbili i gornji dio zidane baze u kojemu je morao postojati *loculus* s biskupskom posvetom.

Desetak cm podno današnje nivelete hodne površine u svetištu smo zatekli stariju podnu površinu načinjenu od bijelog, izlizanog i veoma čvrstog vapnenog morta. On pripada prvoj srednjovjekovnoj adaptaciji građevine. Ispod ove lijevane podnice zatekli smo izmiješan tanki sloj morta, drobljenog kamena i mrke zemlje izmiješane s komadićima prapovijesne keramike. Unutar istražene dijela partera nismo zatekli tragove podnice iz kasnoantičko-ranobizantskog doba, ona je bila prekopana i na istoj niveleti neposredno nad neravnom liticom početkom srednjeg vijeka učinjen je lijevani pod, na kojeg je u nekoj kasnijoj obnovi postavljen pod od kamenih ploča. Nisu pronađeni tragovi crkvenog namještaja ili opreme, nema tragova grobnica. Jedine artikulirane dekorativne elemente čine profilirani imposti na kojima leži trijumfalni luk začelja, ranoromaničkog tipa (12. stoljeće). Sličnu profilaciju imposta trijumfalnog luka imamo očuvanu na jednom elementu iz crkvice Sv. Duha (Duševa) na Podbadnju. U okviru kamenog dovratnika ulaznih vratiju nalazi se jedva zamjetan plitko uklesan prikaz glave bradatog muškarca, bademastih očiju. Ovaj neobičan prikaz pučki je rad, pa se teško može pripisati određenom stilskom razdoblju.

Nedostatak pokretnog inventara, liturgijske opreme ili namještaja crkve, kao i prethodnim obnovama uništeni premazi nutarnjih zidnih ploha otežavaju nam točniju analizu ovog spomenika. Nedaleko pročelja crkve, u zapadnom kutu prostora omeđenog gradinskim bedemom nalaze se neistraženi tragovi nekog ukopanog pravokutnog objekta, vjerojatno kućice za stražu iz kasnog srednjeg vijeka. Sama zgrada crkvice u osnovi je mala kasnoantičko-ranobizantska kućica za stražu, koja je vrlo rano adaptirana (ubacivanjem svoda s pravokutnim pilonima) u bogomolju. Imamo mnogo poznatih primjera takvih pregradnji dijelova fortifikacijskih objekata ili ranokršćanskih oratorija u razdoblju ranog srednjeg vijeka, između 9. i kraja 11. stoljeća. Zbog položaja izloženog buri i trusnosti područja, i ovaj spomenik u kasnijim stoljećima je pregradnjama zadržavao osnovne dimenzije, ali su promijenjeni dijelovi obodnog ziđa i svodovi.

³ Igor Fisković, Rekonstrukcije kasnoantičkih crkava u formiranju ranoromaničkog sloga na hrvatskoj obali, Hortus artium medievalium vol.1, str. 14-27, Zagreb – Motovun 1995.

Danas tek poneki ulomci antičkih krovnih opeka (tegula) rasutih po okolnim obroncima svjedoče o početnoj namjeni ove građevine, koja zaslužuje epitet najstarije sačuvane građevine u ovom dijelu Vinodola, koju su po predaji sagradili Grci⁴ (pri tome mislimo na bizantske Grke, gospodare ovog kraja u vrijeme dolaska Hrvata).

PRAPOVIJESNI ARHEOLOŠKI NALAZI NA «GRADINI SVETI JURAJ»

Vršni zaravanak s crkvicom Sv. Jurja omeđen je dobro vidljivim suhozidnim razrušenim bedemom. Najstrmiji obronci brijega imali su najslabiji obrambeni zid, a pristupačnije padine okrenute jugu i jugozapadu bile su omeđene bedemom danas izdaleka vidljivim u obliku razrušenog i razvučenog kamenog nasipa, kome su djelomice vidljivi tragovi izvornog lica, velike debljine (pet do sedam metara), visine do dva i pol metra. Gradina je u tlocrtu imala oblik nepravilna peterokuta, najveće širine od 80 metara, i dužine do 100 metara. Unutar gradinske površine raspoznaju se manje polukružne terase omeđene dijelom vidljivim megalitskim blokovima. Na zračnom snimku uočava se i jedan unutarnji kružni prostor, koji nije obuhvaćao vrh brijega, već nešto zaklonjenije padine. Prema pisanim izvorima znamo da je nekad površina gradine bila obraštena hrastovom šumom, koja je posjećena radi ogrjeva za vapnenice, koje su ovdje palili bribirci zbog mnoštva gomila lomljenog kamena. Tako je u vapno pretvoren veći dio kamenih konstrukcija prapovijesne utvrde i kuća, a pokretni arheološki materijal je sa humusom otplavljen niz obronke. Prigodom zaštitnih radova na crkvi Sv. Jurja obavljeno je i malo pokusno iskopavanje na jednoj od terasa pedesetak metara južnije od položaja crkve. Iskopana je probna sonda površine 1 x 1,5 metra, dubine iskopa ovisno o zatečenoj dubini neravne vapnenačke litice između 30 i 45 cm. Relativno brojni ulomci različitih oblika keramičkih posuda pomiješani su s drobljenim kamenjem, sitnim komadićima spaljenih kostiju, ugljenim trunjem i mrko-sivom humoznom zemljom koja prekriva neravnu liticu, s pukotinama ispunjenim crvenkasto-smeđom ilovastom zdravicom. Arheološki sloj je plitak, poremećen erozijom tla i rastom korijenja, bez tragova vertikalnog uslojavanja. Naravno, možda koji metar bliže bedemu, koji je sprječavao ispiranje tla rezultati budućih iskopavanja mogu biti posve različiti. Spomenuti bedem je u većem dijelu svog opsega bio obnovljen i prezidan sitnijim lomljenim kamenom povezanim s mortom načinjenim od mor-

⁴ Zdenko Brusić, Kasnoantička utvrđenja na otocima Rabu i Krku, Izdanja HAD-a 13, Zagreb 1989., str.111-119

skog šljunka i vapna. Bedem tada dobiva i vanjsku liniju lica u nešto izlomljenom obliku, poput cik-cak crte, što je odlika vojno-fortifikacijskog graditeljstva Justinijanova doba, odnosno razdoblja intezivne kastrizacije naše obale i otoka polovicom šestog stoljeća.⁵ Unutar spomenute pokusne sonde pronašli smo tek vrlo male ulomke antičkih opeka, ništa od tragova otpadaka moguće naseobine iz razdoblja šestog ili početaka sedmog stoljeća. Adaptacija i dogradnja tada već odavna zapuštenog prapovijesnog utvrđenog naselja bila je kratkotrajna, u cilju stvaranja uvjeta za prihvat izbjeglog pučanstva iz bliže okolice u slučaju napada nadolazećih skupina Avara i Slavena. Zapovjedni dio ovog refugijalnog kastela bio je postavljen u kućici na vrhu brijega, kasnije pretvorenoj u svetište simboličnog zaštitnika stoke, usjeva i zelenila – svetog Jurja. Sa ovog položaja moguća je vizualno-signalna komunikacija s bizantskim utverdama na rtu «Zidine» kod uvale Murvenica i «Velim gradom» na poluotoku Glavini kod uvale Ogrul na susjednim obalama otoka Krka.

Vratimo se iznova u prapovijesno razdoblje, odnosno pitanju vremena utemeljenja gradinskog naselja na Svetom Jurju. Unutar probne sonde prikupljeni su ulomci keramičkog posuđa korištenog u kućama prastanovnika našeg kraja između početka razvijenog (srednjeg) brončanog doba, do kraja starije faze kasnog brončanog doba (1600. – 1100. godine prije Krista. Unatoč plitkom položaju u tlu i utjecaju atmosferilija, pojedini primjerci posuđa mogu se pripisati vrlo kvalitetno načinjenoj, finoj keramici, tankih stijenki, uglačane površine, tamno sive ili mrke boje (posljedica redukcijskog načina pečenja), s sitno drobljenim primjesama kalcita. Razvijenom brončanom dobu pripadaju oblici malih lop-tastih lončića ili šalica s fino modeliranim vitkim ručicama (npr. T.I – 6, T.II – 1 i 2, T.III 3 i 6).⁶ U pravilu ovi oblici posuđa su neukrašeni, rijetko se javlja urezivanje tanke linije kojom se ističe odvajanje vrata od ramena lončića, a ponekad se urezanim linijama ističe elengacija vitkih ručki. Jedan primjerak ulomka trbuha lončića s ostatkom glatke polumjesečaste aplikacije, mrko-sive boje povezuje prostor ovog dijela primorja s brončanodobnim skupinama koje su vladale područjem istarskog poluotoka.⁷ Primjerak ulomka fino oblikovane ručkice sedlastog presjeka (T. III – 5) ima svoje brojne analogije među brončanodobnom građom s male gradine «Čelo» na poluotoku Havišće kod Jadranova, kao i s istovjetnim oblicima otkrivenim u najnovijim sondiranjima prostranijeg

⁵ Željko Tomičić, Na tragu Justinijanove rekonkviste – kasnoantičke utvrde na sjevernom priobalju Hrvatske, Prilozi instituta za arheologiju 10, Zagreb 1996., str.103-115

⁶ Mirna Malinar, Brončanodobni lokalitet špilja Bezdanjača – novi materijal i interpretacija, Opcscvla archaeologica 22, Zagreb 1998., str. 141-162

⁷ Kristina Mihovilić, Fortifikacija gradine Gradac-Turan kod Koromačna, Izdanja HAD-a 18, Zagreb 1989., str. 35-59

gradinskih naselja poput «Gračišća» iznad uvale Črno (Bakarskog zaljeva) i gradine Solin nad uvalom Martinšćica u Kostreni. Česti su nalazi ulomaka većih posuda grublje izrade, najčešće lonaca ili terina (T. I – 1-5, T. III – 1,2 i 4) za kuhanje ili čuvanje namirnica, koji su najčešće imali ogrubljenju površinu, u sastavu gline sadrže krupnije komadiće drobljenog kalcita, vapnenca i tragove pljeve. Gruba keramika lošije kvalitete izradbe bila je katkad «ukrašena» jednom plastičnom apliciranom trakom prijeko trbuha, ispunjenom utisnućima izvedenim prstom ili štapićastim predmetom. Ovakvi oblici posuđa kronološki su neosjetljivi, mogli su biti načinjeni i u razdoblju kasnog brončanog doba. Razdoblju kasnog brončanog doba pripada rekonstruirani primjerak male šalice široko razgrnutog oboda s ručicom kružnog oblika apliciranom ispod oboda (T.III – 8). Ovaj oblik šalice nastao je pod utjecajem novih etničkih strujanja iz kontinentalnog zaleđa na samom početku kasnog brončanog doba, odnosno plod je pojave nositelja tzv. «Virovitičke» skupine iz savsko-dravskog međurječja u primorju.⁸ Ovom razdoblju pripada i pojava masivnih tunelastih ili trakastih ručki na većim posudama (T. II – 3). Nešto mlađem razdoblju pripisujemo pojavu kaneliranja, odnosno plitkog žlijebljenja na vanjskim stijenkama posuđa. Mali ulomak trbuha šalice ukrašene kaneliranim koncentričnim krugovima pripada nositeljima velikih etničkih i kulturnih promjena u turbulentnim vremenima 12. i 11. stoljeća prije Krista. Ovom razdoblju i tada pristiglom pučanstvu pripisujemo ulomak trbuha žare s motivom troprute kanelirane cik-cak linije, kao i ulomke velikih lonaca ili pithosa s kaneliranim motivima koncentričnih kružnica koje okružuju središnju malo utisnutu bradavicu. Pojava ovog načina ukrašavanja s jasnom solarnom simbolikom vrlo je vremenski ograničena i prisutna širom regije, od Istre, kvarnerskih otoka, Like i sjeverne Dalmacije. Ovdje spomenimo istovjetne dekorativno simboličke prikaze uočene među nalazima s (nedavno potpuno devastirane «infrastrukturnim» gradnjama) susjedne gradine Osap iznad Novog Vinodolskog, kao i nasuprot morskog kanala položenoj gradini «Kostrij» kod Vrbnika. Unutar ovog probnog iskopa nismo zatekli tragove ljudskog boravljenja iz razdoblja željeznog doba, odnosno ilirske dominacije.

Gradina na Svetom Jurju prema dosadašnjim spoznajama utemeljena je krajem ranog brončanog doba. Arheološki nalazi iz početnih faza ranog brončanog doba zabilježeni su na području Bribira, koji je kao središnje naselje ovog dijela Vinodola utemeljen na početku drugog milenija prije Krista. Još starijem razdoblju pripada nedavni slučajni nalaz brončane sjekirice lagano trapezoidna tijela s tek naznačenim «zaliscima», koje su bile korištene

⁸ Kristina Mihovilić, *Nesactivism, Monografije i katalozi 11*, Arheološki muzej u Puli 2001. (navedeni su brojni primjeri koji nam svjedoče o etnogenezi gradinske populacije u ovom razdoblju, procesu koji se bar u naznakama može pratiti i na nekim primorskim gradinama, u razdoblju između početka 12 i početka 10. stoljeća)

još tijekom druge polovice trećeg milenija prije Krista, u jednoj gromači u naselju Sveti Vid kod Bribira. Prema tome, okruženje gradine Sveti Juraj bilo je naseljeno indoeuropskim skupinama još u trećem tisućljeću stare ere, o čemu svjedoče i značajni arheološki nalazi bakrene sjekire iz Krmpota te višeslojni tragovi naselja u pripečku «Vlaška peć» nedaleko Klenovice.⁹ Najnovija otkrića rano-razvijeno brončanodobne keramike na gradinama Solin, Gračišće iznad Drivenika i Sv.Kuzam iznad Triblja ukazuju nam na liniju fortificiranih naseobina osnovanih od nama imenom nepoznatog naroda, gotovo tisuću godina ranije od formiranja povijesno poznatih ilirskih naroda Japoda i Liburna, koju su izmiješano živjeli u ovom kraju do dolaska Rimljana. Toj liniji gradina pripada i Sveti Juraj.¹⁰

Sažetak

Crkvica Sv.Jurja smještena na je na vrhu istaknutog brijega povrh udoline kojom prolazi cesta što povezuje Selce i povijesno središte ovog dijela vinodolske kotline – Bribir. Crkvica je izgrađena uz rub dijela bedema prostrane prapovijesne gradinske utvrde. Sondačnim iskopavanjem na jednoj od terasa jučnije od vrha brijega ustanovljeni su ulomci keramičkih posuda iz razvijenog i početne etape kasnog brončanog doba, odnosno gradina je utemeljena i bila u funkciji tijekom više stoljeća u drugom mileniju prije Krista. Ovom prigodom nisu otkriveni tragovi iz kasnijih stoljeća željeznog doba, no debljina bedema (unatoč eksploataciji kamena za potrebe proizvodnje vapna u prošlosti) upućuje nas na dugotrajne prigradnje, obzirom da je položaj gradine izvanredan, s prekrasnim panoramskim pogledom.

Isti bedem je tijekom kasne antike obnovljen, odnosno učvršćeno je uz uporabu morta vanjsko lice zidina. Tada (vjerojatno u razdoblju gotsko-bizantskih ratova) je na vrhu brijega bila izgrađena i mala pravokutna građevina, kućica za smještaj straže, koja je već tada mogla imati i funkciju kršćanske kapele (sveti Juraj često se slavi na istaknutim položajima s jasnom vojno-strateškom ulogom). U kasnijim stoljećima srednjeg vijeka objekt je više puta pregrađivan i obnavljan. Ranom srednjem vijeku pripadaju prizidani uz bočne zidove masivni pravokutni polustupovi, koji su ubačeni u zgradu zbog izgradnje svodne konstrukcije, što

⁹ Stašo Forenbaher, *Vlaška peć kod Senja*, *Opvscvla archaeologica* 11-12, str.83-97, Zagreb 1987.

¹⁰ Na kraju ovog izvještaja, u kojem smo zbog ograničenog prostora tek naznačili mogućnosti konfrontacije rezultata naših radova s ostvarenjima u širem regionalnom prostoru, (uz navođenje vrlo opsežne literature, što ostavljamo za neke druge prigode), dužni smo nekoliko riječi zahvale. Radove na Svetom Jurju financijski su pratili Općina Vinodolska iz Bribira, Župa Bribir s privatnim donatorima, Grad Crikvenica, odnosno T.Z. Selce, uz velik trud građevinara na iskopu i uređenju prilaznog puta (u organizaciji gospodina Petra Stanića iz Svetog Vida) te entuzijazam djelatnika "Jele" iz Crikvenice koji su ovaj drevni spomenik obnovili u skladu s raspoloživim sredstvima. Svima njima, i brojnim podupirateljima i vjernicima s primorske i bribirske strane brijega zahvaljujemo.

je odlika predromaničkih adaptacija ranokršćanskih objekata malih dimenzija širom jadranske obale. U kasnijim obnovama (Vinodol je trusno područje s čestim rušenjima) izgrađeno je novo začelje (tijekom 12. stoljeća), rekonstruiran je pročeljni zid, u dva navrata mijenjana je svodna konstrukcija oslonjena na zidane pojasnice, obnavljana je potom u 19. stoljeću i iznova u tridesetim godinama 20. stoljeća. Iza Drugog svjetskog rata (u kome je crkva bila pogođena topovskim projektilima) bogomolja je bila posve napuštena, a oltar uništen. Ovaj vrijedan spomenik tisućljetne opstojnosti na burom i povijesnim nedaćama šibanom kršu obnovljen je i posvećen 1997. godine.

Ključne riječi

Prapovijesna gradina, crkva Sv. Jurja, jednobrodna, predromanika.

Summary

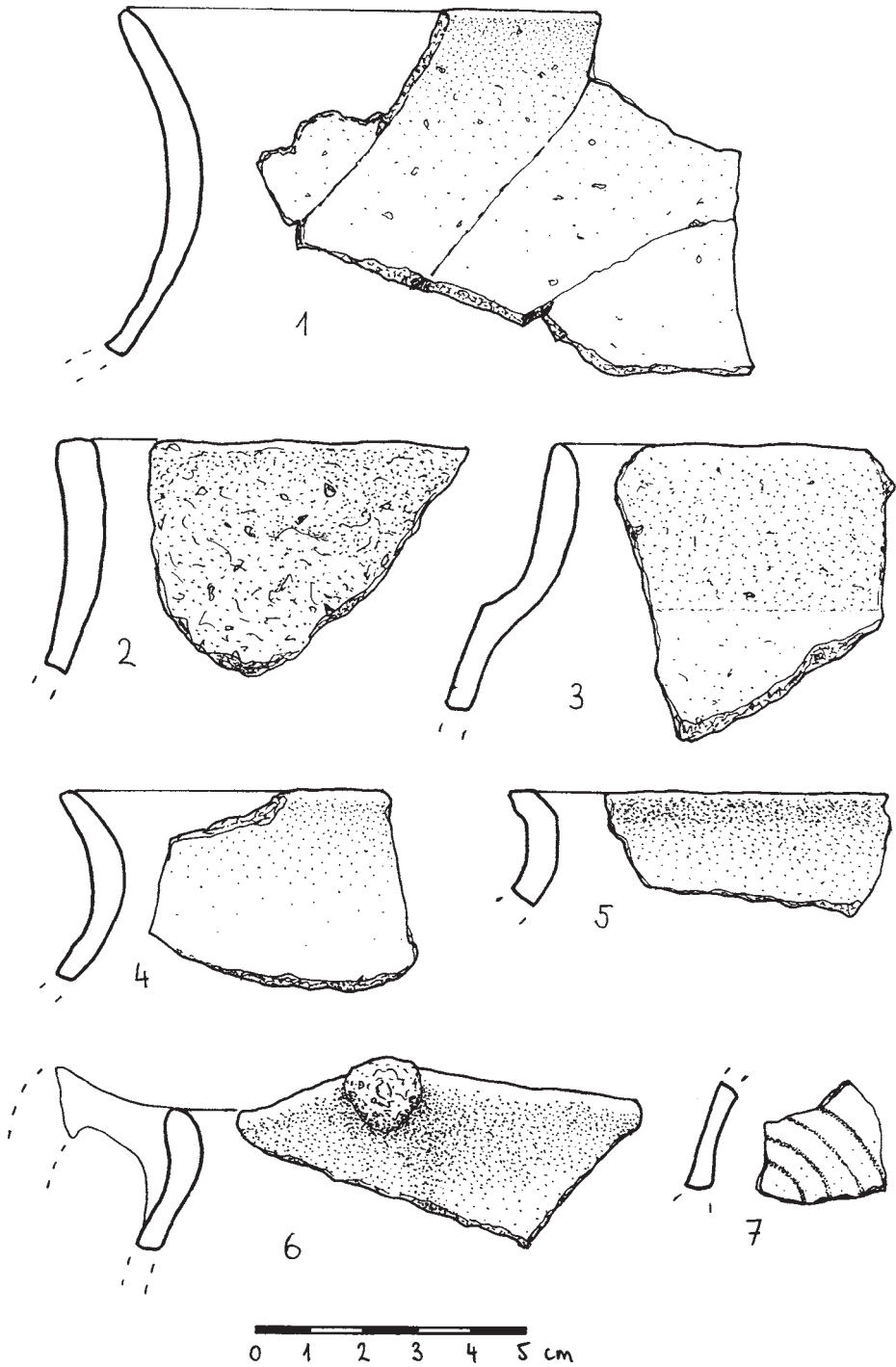
Ranko Starac • **THE CHURCH OF ST. GEORGE ON "GRADINA" BETWEEN SELCE AND BRIBIR**

The church of St. George (Juraj) is on the top of the prominent hill over the valley where the road which connects Selce and Bribir is, the historical centre of this part of the Vinodol basin. The church was built on the edge of the wall of a huge prehistoric fortress. The pieces of clay pots originated from a developed and early stage of the late Bronze Age were found while digging up the soil during a probe into one of the terraces south of the top of the hill. This means that the fortress was established and in use during many centuries of the second millennium BC. On this occasion there were no traces found from later centuries of Iron Age. The thickness of the fortification's wall (although the stones from the wall were used for the production of cement in the past), show us that there were many reconstructions over long periods because the placement of the fortress is perfect with the beautiful panoramic view.

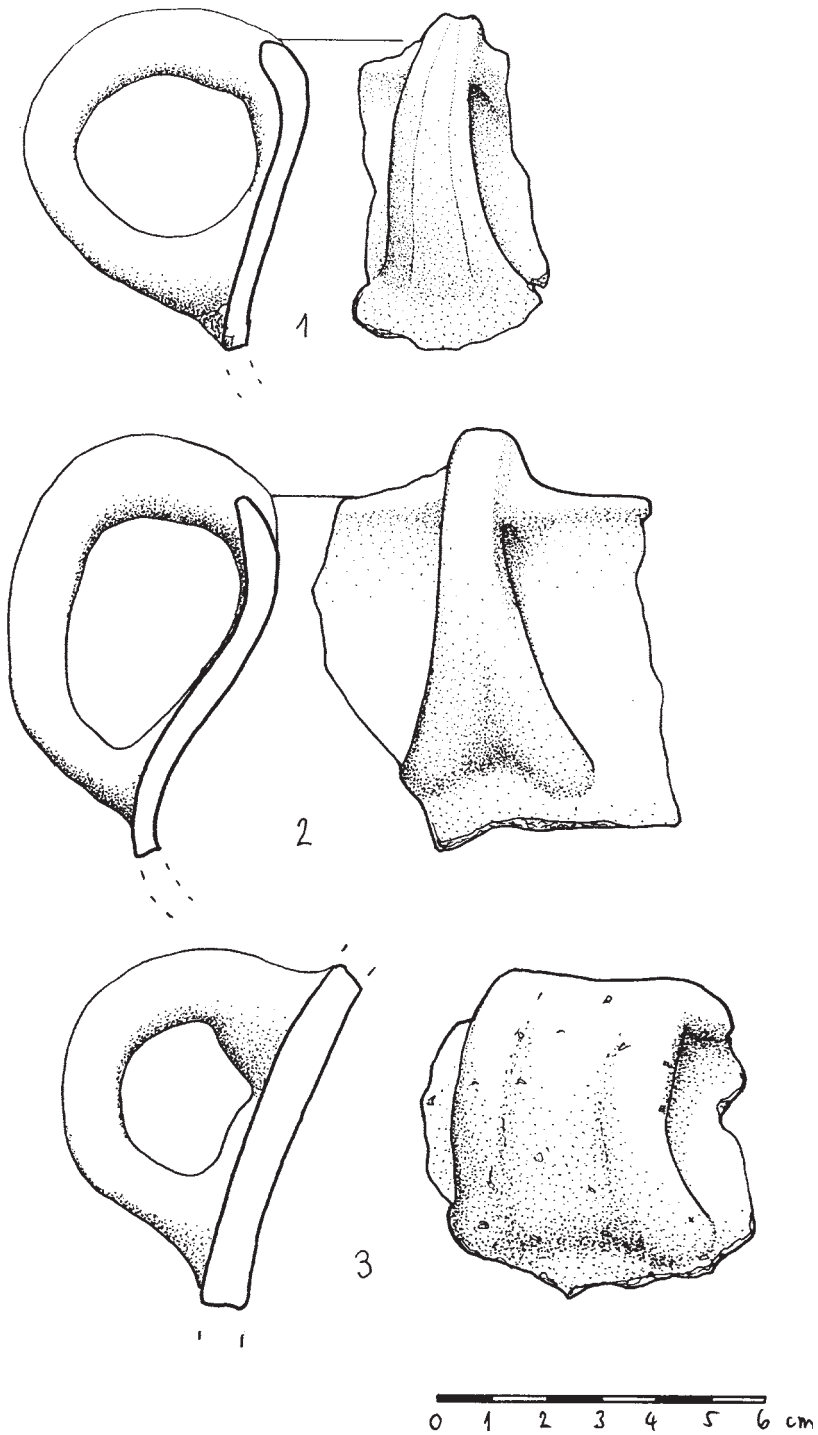
The same fortification's wall was refurbished during late Antiquity. The wall was reinforced using plaster on its façade. At the same time (probably in the period of the Gothic-Byzantine Wars) a small square building was built on the top of the hill. This was a guard's house but may have also been used as a Christian chapel, (St. George was usually celebrated at prominent positions with clear military and strategic functions). In the centuries of the late Middle Ages, this building was reconstructed and refurbished many more times. The massive square half-columns built next to the original side walls were constructed in the early Middle Ages. These columns were set into the house during the construction of the arched ceiling which is a characteristic of the early Romanic adaptation of the early Christian small dimensioned buildings, which can be found along the Adriatic coast. During later refurbishment (Vinodol is an earthquake area causing frequent destruction) a new back wall was built (during 12th century), the front wall was refurbished; the ceiling construction was changed twice, then in 19th century and again in 1930s. After WWII (when the church was hit by a cannon's projectile) this place of worship was abandoned completely and its altar was destroyed. This important monument of thousand years of life on karst washed by rain and bura (wind) and troubles was refurbished and consecrated in 1997.

Keywords

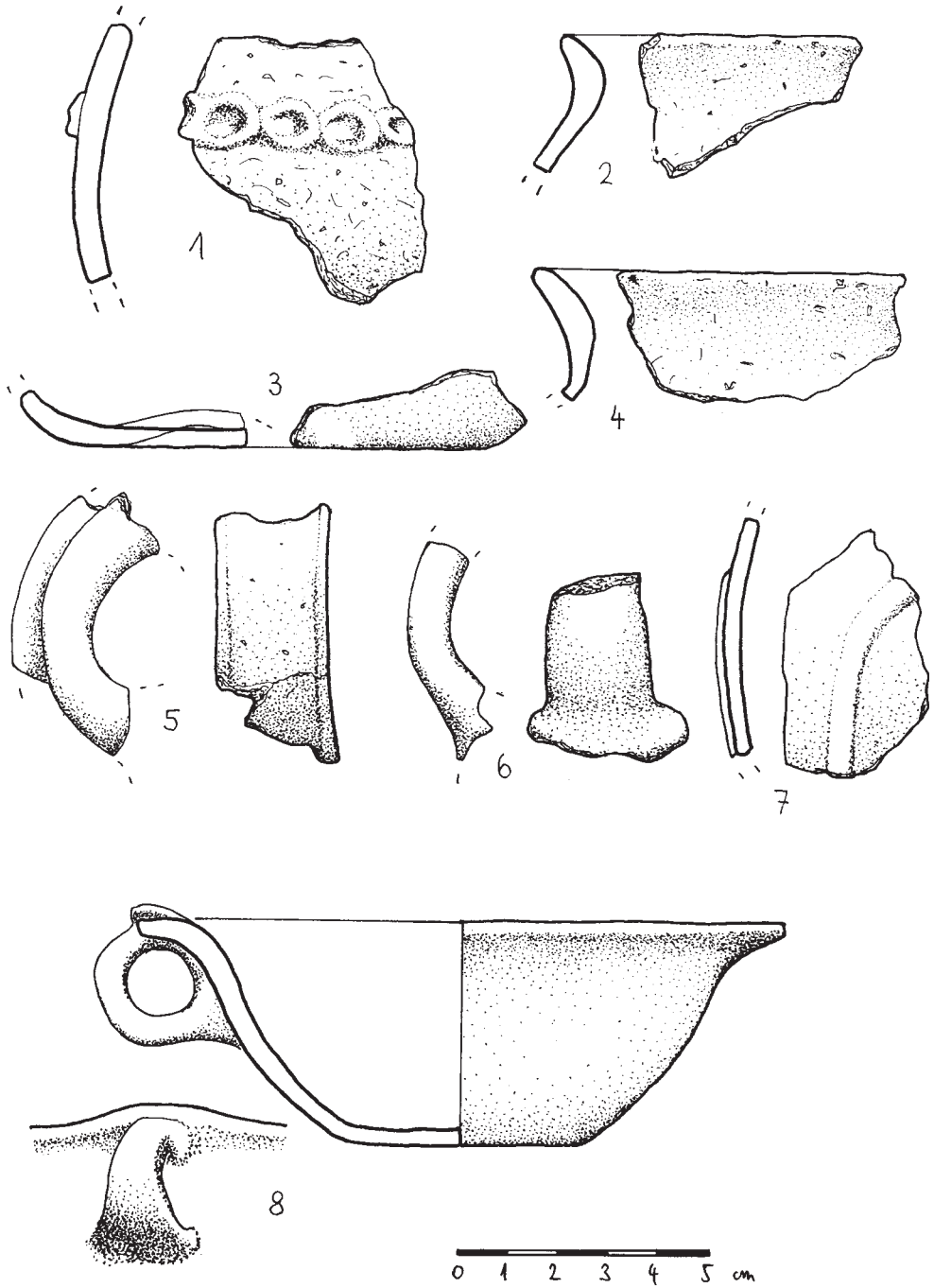
Prehistoric fortress, church of St. George (Juraj), single part construction, pre-Romanesque.

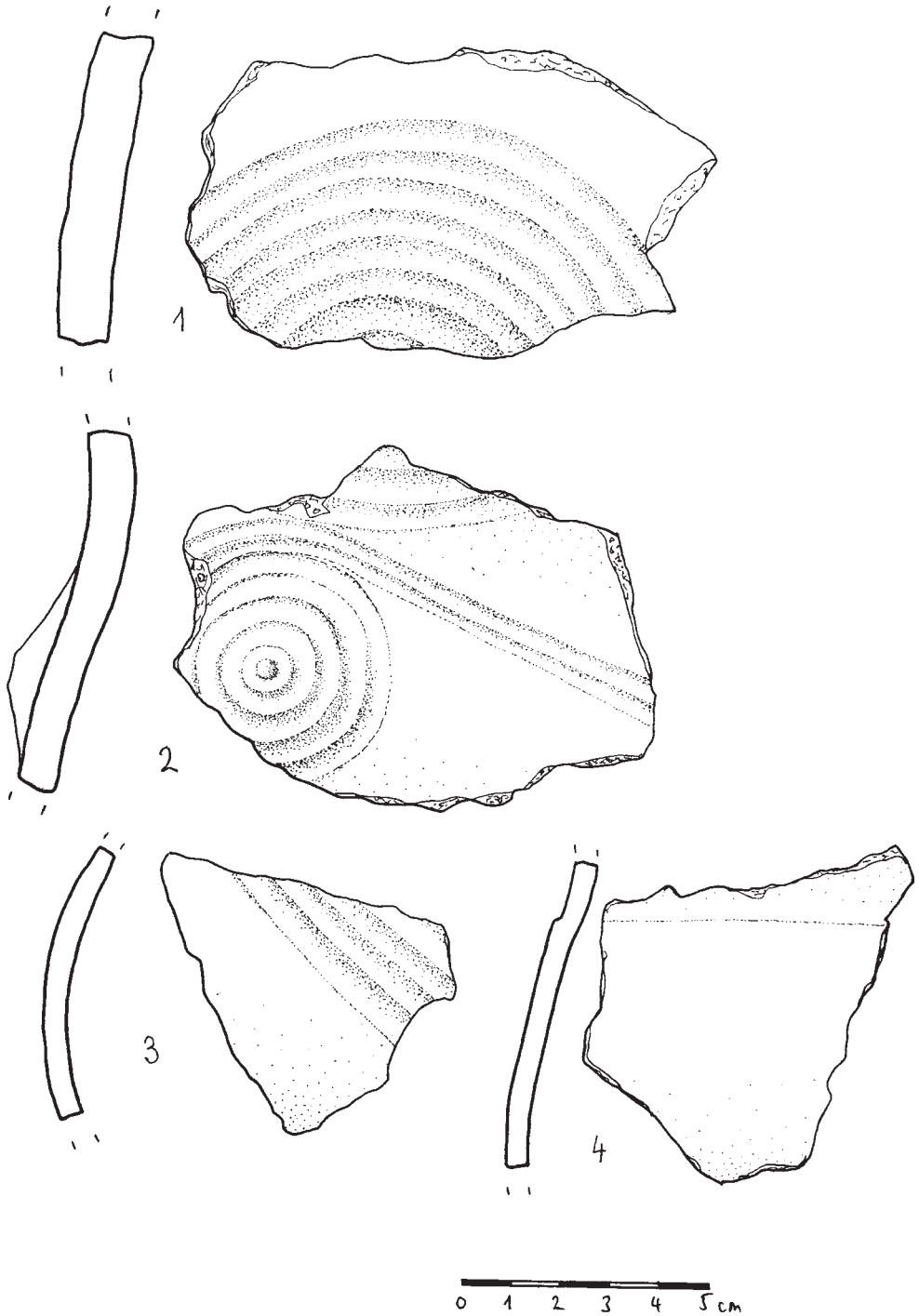
T. 1 – Prapovijesna gradina Sveti Juraj, brončanodobna keramika.

T. II- Prapovijesna gradina Sveti Juraj, brončanodobna keramika.

T. III- Prapovijesna gradina Sveti Juraj, bronzanodobna keramika

T. IV- Prapovijesna gradina Sveti Juraj, brončanodobna keramika.